

Δείγμα εξαιρετης ζωγραφικής τέχνης του 4ου π.Χ. αι. Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία με το κυνήγι που κοσμεί την πρόσοψη του τάφου του Φιλίππου στη Βεργίνα.

ΠΗΓΗ: ΑΡΧΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

Οι τεχνικές πίσω από τις μεγάλες τέχνες στην αρχαία Ελλάδα

Τέχνη και μαστοριά

της
**Χρυσούλας
Σαατσόγλου-Παλιαδέλη,**
καθηγήτριας
του Τμήματος Ιστορίας
και Αρχαιολογίας
του Α.Π.Θ.

Δεν περνάει συχνά από το μυαλό μας ότι κάθε έργο τέχνης προϋποθέτει μια κοπιαστική και συχνά σκληρή χειρωνακτική εργασία, χωρίς την οποία δεν νοείται το αισθητικό αποτέλεσμα. Εξίσου σπάνια συνυπολογίζουμε στο θαυμασμό μας για έναν καλλιτέχνη, αρχαίο ή σύγχρονο, πως πίσω από το ταλέντο και την έμπνευσή του κρύβεται μια εμπειρική γνώση για τα υλικά και τα μυστικά τους και ένας συνεχής αγώνας για τη βελτίωση των τεχνικών ή τον πειραματισμό σε νέες. Αυτή η στέρεη γνώση –που αλλιώς θα ονομάζαμε μαστοριά– σπάνια είναι αυτοδίδακτη. Συνήθως προϋποθέτει μια μακρά μαθητεία κοντά σε παλαιότερους ομοτέχνους, για την οποία συχνά μιλούν οι πηγές που αναφέρονται στους μεγάλους δημιουργούς της αρχαιότητας και της ιταλικής αναγέννησης.

Οι αρχαίοι γνώριζαν αυτή τη σχέση ανάμεσα στην **τέχνη** και τη **μαστοριά** –σχεδόν την ταυτοσημία τους– και αυτό ίσως δικαιολογεί όχι μόνον την καθυστερημένη εμφάνιση του όρου *καλλιτέχνης* (ή *καλλιτεχνος*), με το νοηματικό περιεχόμενο που έχει στις μέρες μας, αλλά και τη σπάνια χρήση του σε αρχαία κείμε-

να, προκειμένου να ξεχωρίσει τον καλό, τον επιδέξιο τεχνίτη (όχι αναγκαστικά τον μεγάλο δημιουργό) από τους λιγότερο προικισμένους ομοτέχνους του. Άλλωστε, ο όρος **τέχνη** στην αρχαιότητα δεν είχε τη σημασία που του προσδίδουμε στις μέρες μας: αναφερόταν κυρίως στην τεχνική, στη γνώση, δηλαδή, των τρόπων και των μυστικών ενός υλικού (της πέτρας, του πηλού, του ξύλου, του μετάλλου, του ελεφαντόδοντου, των χρωμάτων κ.τ.λ.), αλλά και στην τέχνη της ιατρικής, της μαντικής, του λόγου και της πειθούς, δηλαδή της ρητορείας.

Η σοφία των δημιουργών

Οι μεγάλοι γλύπτες, οι επώνυμοι ζωγράφοι, αλλά και οι λιγοστοί επώνυμοι αρχιτέκτονες της αρχαιότητας θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ασκούσαν την τέχνη των **βαναύσων**, εκείνων δηλαδή που κέρδιζαν το ψωμί τους από την εργασία των χεριών τους. Εκείνο, ωστόσο, που τους ξεχώριζε από τους χειρωνακτες ομοτέχνους τους, ήταν η **σοφία**, δηλαδή η ευφυΐα και η δεξιότητα στο χειρισμό των μέσων και των υλικών τους, ο προβληματισμός τους για θέματα πρακτικά,

αλλά και θεωρητικά, που όχι σπάνια αποτυπώθηκαν σε (δυστυχώς χαμένες) μελέτες τους. Αυτή η σοφία, τόσο στενά δεμένη με τη θεά Αθηνά - Εργάνη (προστάτισσα των τεχνιτών, μαζί με τον Ήφαιστο) ίσως ήταν ο λόγος για την κατάταξη των μαστόρων αυτών στην κατηγορία των **δημιουργών**, εκείνων δηλαδή των τεχνιτών που τα έργα των χεριών τους ήταν ωφέλιμα στο λαό.

Η άμεση σχέση της τεχνικής γνώσης με την καλλιτεχνία, της **μαστοριάς** δηλαδή με την **τέχνη**, όπως την ορίζουμε σήμερα, είναι εμφανέστερη στο έργο των μεγάλων δημιουργών της αρχαιότητας στα πεδία της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής και της ζωγραφικής, παρόλο που η γνώση μας για τη ζωή και το έργο των αρχιτεκτόνων, των πολεοδόμων, των γλυπτών, των τορευτών και των ζωγράφων είναι εξαιρετικά περιορισμένη και εντελώς αποσπασματική. Αν ωστόσο, στις καλλιτεχνικές τους δημιουργίες προσθέσουμε και τις αναζητήσεις τους, για τις οποίες αρκετοί ανάμεσα τους συνέγραψαν ειδικές μελέτες, μπορούμε να κατανοήσουμε τον τρόπο, με τον οποίον η στέρεη εμπειρική γνώση μετουσιώθηκε με το χρόνο σε θεωρητική γνώση.

Η κοινωνική ένταξη

Το ταλέντο των μεγάλων δημιουργών της αρχαιότητας και η αναγνωρισμένη καλλιτεχνική ποιότητα των έργων τους οδηγούσε τους μεγάλους αρχιτέκτονες - πολεοδόμους, γλύπτες και ζωγράφους της αρχαιότητας σε άμεση επαφή με τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, αλλά και με την πνευματική «ελίτ» της εποχής τους. Οι προβληματισμοί τους συχνά λειτούργησαν ως πηγή έμπνευσης για τις θεωρητικές αναζητήσεις των συγχρόνων τους φιλοσόφων ή, αντίστροφα, τροφοδοτήθηκαν απ' αυτές. Η συναναστροφή των καλλιτεχνών της αρχαιότητας με τους ηγετικούς κύκλους μιας κοινωνίας δεν σήμαινε, βεβαίως, πάντοτε την αποδοχή τους ως ίσων από τα μέλη της.

Σε αρκετές περιπτώσεις οι δημιουργοί της αρχαιότητας, (όπως και οι μεταγενέστεροι ομότεχνοί τους της ιταλικής αναγέννησης) απολάμβαναν το θαυμασμό για τα έργα τους, όχι όμως το ίδιο συχνά και τον αυτονόητο σεβασμό για το χειρωνακτικό τους επάγγελμα. Λίγοι είχαν την τύχη να συναναστραφούν επί ίσοις όροις τους χρηματοδότες - πελάτες τους, ενώ θα πρέπει να ήταν περισσότεροι ανάμεσά τους, που υπέστησαν ταπεινώσεις ή προσβολές από τους εργοδότες τους. Όσα υπέστησαν αργότερα ο Λεονάρντο ντα Βίντσι και ο Μιχαήλ Άγγελος από τους προστάτες τους φαίνεται πως τα είχαν προηγουμένως γευτεί αρκετοί από τους μεγάλους δημιουργούς της αρχαιότητας, παρόλο που ανάμεσά τους υπήρξαν και άλλοι που κατάφεραν να επιβάλουν, κυρίως με την οικονομική τους ισχύ, το σεβασμό και την αποδοχή των συγχρόνων τους.

Οι μεγάλοι γλύπτες, οι επώνυμοι ζωγράφοι, αλλά και οι λιγστοί επώνυμοι αρχιτέκτονες της αρχαιότητας θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ασκούσαν την τέχνη των βαναύσων, εκείνων δηλαδή που κέρδιζαν το ψωμί τους από την εργασία των χεριών τους. Εκείνο, ωστόσο, που τους ξεχώριζε από τους χειρωνακτες ομοτέχνους τους, ήταν η σοφία, δηλαδή η ευφυΐα και η δεξιότητα στο χειρισμό των μέσων και των υλικών τους, ο προβληματισμός τους για θέματα πρακτικά, αλλά και θεωρητικά, που όχι σπάνια αποτυπώθηκαν σε (δυστυχώς χαμένες) μελέτες τους.

ΠΗΓΗ: ΑΡΧΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

Βεργίνα. Η πρόσοψη του τάφου του Φιλίππου. Τυπικό δείγμα αρχιτεκτονικής δημιουργίας των αρχαίων Μακεδόνων.

ΠΗΓΗ: ΑΡΧΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

Μαρμάρινη γυναικεία κεφαλή νεαρής θεάς από το ιερό της Εύκλειας στη Βεργίνα. Έργο μεγάλου γλύπτη του 4ου π.Χ. αιώνα.

π